

„LIBERTINAGE KÖZELÉBEN JÁRÓ ASSZONYKEDVELÉS”

Herczeg Ferenc és a nők az *Új Idők* megalapítása előtt

Az *Új Idők*

A gazdaságilag és kulturálisan felemelkedőben lévő Osztrák-Magyar Monarchia keleti felében 1885-ben alapított, hamar sikeressé váló Singer és Wolfner könyvkiadó és könyvkereskedő cég 1894-ben jelentős piacbővítésbe kezdett, hogy lefedje a magyar olvasótábor teljes spektrumát. Az öt évvel korábban elindított, hat-tíz éves korosztálynak szóló sikeres gyereklap, az *Én Újságom* mellé ekkor létrehozták a tizenéves lányoknak szánt *Magyar Lányok* című képes hetilapot, valamint a középosztály felnőtt tagjait megcélzó *Új Időket*. Singer Sándor és Wolfner József elképzelései szerint utóbbi szépirodalmi lapnak indult, első oldalan egy-egy jeles magyar író novellájával vagy regényrészletével, akárcsak az 1874-ben Berlinben gründolt, és valószínűleg mintául szolgáló *Deutsche Rundschau*. A „könnyebb, rövidebb és aktuális cikkek” menynységét azonban már az első években növelni kezdték a szépirodalom rovására; a számokat egyre gazdagabb és változatosabb képi anyaggal látták el, s a lap hamarosan általános érdekű magazinná (‘general interest magazine’) alakult.¹

Indulása előtt a hetilap programját illetően két fiatal, de máris népszerű író elképzelése versengett: Bródy Sándoré, aki „szabad, modern és bátor han-

gú irodalmi lapot” javasolt, és Herczeg Ferencé, aki olyan családi lapot képzelt el, amely „a nemzeti gondolat társadalmi megnyilatkozásának formáit” tárja olvasói elé, s „amelyet 14 éves kislányok is olvashatnak”². A „magyar nyelvű irodalmat a magyar politikai nemzet tagjainak” célkitűzése jegyében tevékenykedő Wolfner József hozta meg a döntést: a harmincéves Herczeg Ferencet kérte fel szerkesztőnek, aki az évek során a hetilapot „saját képmására teremtette”, „munkaereje jelentékeny részét az *Új Idők* szerkesztésébe investálta, és annak szerkesztését úgyszólván egyedül intézte”³.

Mivel a hazai képes hetilapok közül a második világháború végéig legolvasottabbnak számító, átlagosan tizenötezer példányban megjelent, a sajtótörténetben „családi lapként” elkönyvelt magazin kezdetektől főként női olvasókat nyert meg magának, nem érdektelen annak felderítése, hogy a lap szerkesztésével megbízott Herczeg Ferenc miként vélekedett a férfi-nő kapcsolatról s a nők szerepéről az *Új Idők* létrehozását megelőző időszakban. E tanulmány ezért az író-szerkesztő emlékiratai alapján élete első harminc évének nőikkel kapcsolatos tapasztalatait, szerelmi viszonyait vizsgálja (némi kitekintéssel későbbi időszekekre), annak érdekében, hogy feltáruljon, élményei miként alakították nőkről alkotott felfogását.

A hódító férfi legendája

A kortársai által „írófejedelmként” emlegetett Herczeg Ferenc férfiként is sikeresnek számított. „[L]ibertinage közelében járó asszonykedveléséről” ír az emlékiratait bevezető tanulmányaiban Németh G. Béla is, aki szerint „[h]ogy a másik nemnél, s nemcsak a színház köreiben, de az ún. jó társaságban is bő sikerei voltak, eléggé ismeretes”⁴. A szóban forgó kötetek az író életművét (irodalom)politikai megfontolásból sújtó hosszú szilencium után, az 1980-as évek közepén, illetve a kilencvenes évek elején jelentek meg. Ekkor a magyar irodalomtörténet-írás többségükben férfi (a nők szerepéről általában konzervatív nézeteket valló) művelőihez még csak szórványosan jutottak el az olyan új nyugati elméletek és módszerek, mint a gender studies, a narratológia vagy a pszichobiográfiai analízis; az új irányzatok ismeretében azonban ma már kétségbe vonhatók a Herczegről mint sikeres férfiról alkotott vélekedések, melyeket emlékirataiban az „én” önéletírói konstruálása során maga is táplálni igyekezett. Ugyan gyakran csattanóval záródó, kerek történetei azt bizonyítják, hogy a fikcionális konstrukciónak tekinthető önéletírás műfaját jellemző kritériumok, „a koherencia és hűség gyakran ellentmondásos kívánalmak” közül a koherencia elsőbbséget élvezett⁵, annak a törekvésének köszönhetően azonban, hogy önmagát hódító világfiként mutassa be, visszaemlékezései három kötetében feltehetően a nőkkel folytatott, számára fontos összes hosszabb viszonyáról beszámolt. A történetek azonban az önéletírót többé nem megbízható történetmondóként számon tartó, de a szöveg referencialitását nem elvető olvasatban azt látszanak alátámasztani, hogy kapcsolatai szinte egytől-egyik kudarccal végződtek, s negatív tapasztalatai 1894-re megjelentek a nőkről alkotott felfogásában.

A várhegy

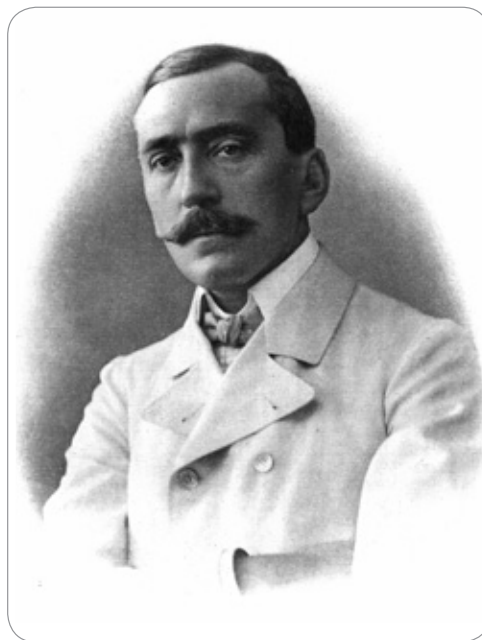
Már az első kötet, az először 1933-ban megjelent *A várhegy* is arról tanúskodik, hogy Herczeg kora ifjúkorától gyanakvással tekintett a nőkre. Bizalmatlansága bizonyára a gyerekkorában megismert családi történetre vezethető vissza. A német származású, bánsági Herczeg Ferenc (születésekor Franz Herzog) gyógyszerész dédapja Versec városának leggazdagabb polgára volt. Megözvegyülve újranősült, de még a második házasságából származó fia születése előtt meghalt. Az új feleséget a Herzog rokonság, valószínűleg nem minden alap nélkül, azzal gyanúsította, hogy megcsalta idős férjét, s a gyerek valódi apja a gyógyszerészegéd. Az özvegy később hozzá is ment a patikushoz, s Herzog elsőszülött fiát, az író nagyapját, megfosztotta örökségétől (41). A család két, ellensé-

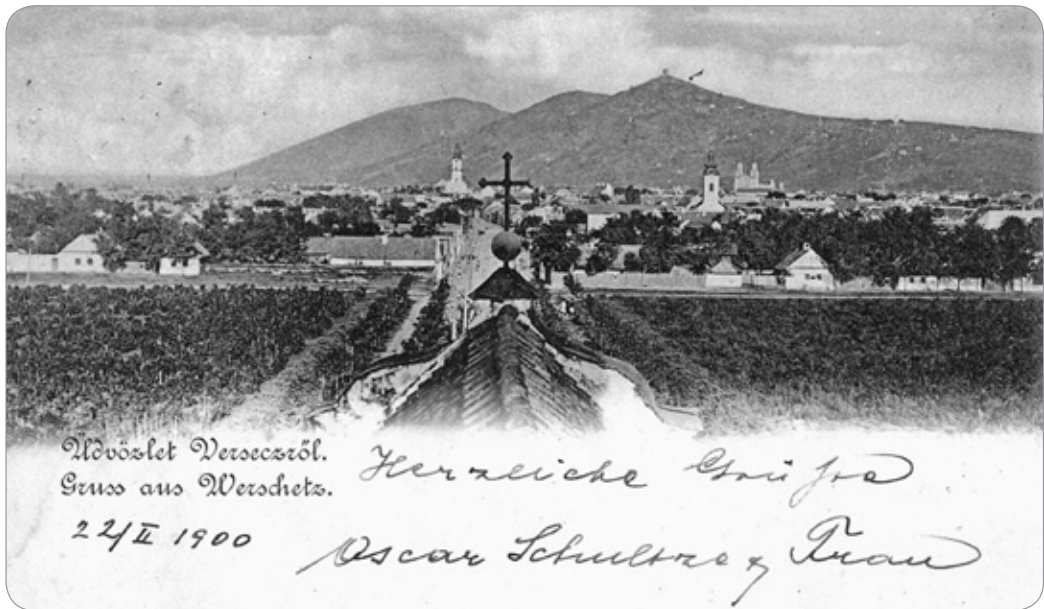
ges ágra szakadt, a viszálykodás az újabb generációk között is tartott, s a jövődő íróban, akinek megtiltották a kapcsolattartást nagyapja özvegyével, már kisfiúként tudatosodhatott, hogy egy nő álnokságának és pénzsóvárságának következtében őt magát is jelentős anyagi hátrány érte.

Herczeg ugyancsak kisgyerek volt még, amikor egy rokon kislány az ujja köré csavarta: ajándékokat ígért neki, hogy kivívja odaadó csodálatát, de csak ámitotta, sohasem adta neki a vágyott tárgyakat. Az író még hetvenévesen, *A várhegy* megjelenése idején is szégyellte, hogy rászedték: „[É]n nagyon szerettem, ő is állandóan kereste a társaságomat, de csak azért, hogy hét-éves korában kipróbálja rajtam a szívtelen kacér minden játékát”. Anyja hiába próbálta kimenteni a lányka „macskakarmai” közül, „szamar” fia újra és újra bedőlt a kis Micinek, ám ismétlődő csalódásai, illetve a szegény, hogy nem tudott megfelelni az anyai elvárásoknak, valószínűleg tovább fokozták gyanakvását a női viselkedés őszinteségét illetően (57-58). Összegzése a nők életében játszott szerepéről arról árulkodik, hogy a korán beléivódott bizalmatlanság megakadályozta kapcsolatai elmélyülését:

Nincs miért tagadjam: az én későbbi sorsomban nagy szerepe jutott a nőnek. Néha hajlandó vagyok azt hinni, hogy a nő képviselte fantáziámban a dinamikus elemet. De mindenesetre ő adott díszet, melegséget és mélységet az életemben. [...]Eszes és jóérezsű nőekkel szemben mindig fegyvertelen voltam. [...] A természetnek azonban volt reá gondolja, hogy megvédjen engem a számító önzéssel szemben. A véralkatomnál fogva – a számító nő elveszti előttem a nőiesség varázsát. Egy furcsa, többé-kevésbé mulatságos, semleges lényt látok benne, akinek erőlködéseit hűvös kárörömmel tudom nézni.

Herczeg Ferenc

Versec a 19. század végén, háttérben a Várhegy (képeslap)

Különös, de igaz, hogy asszony engem egyáltalán nem is tudott volna boldogtalanná tenni, mert abban a pillanatban, mikor a csalódásom tudatára ébredek, már nyereségnek tekintem, hogy megoldódtak a bilincseim. [...] Ha visszamaradt bennem valami fájdalom, az nem a csalódás, hanem a sértett hiúság fájdalma volt. (130)

Fenti idézet alátámasztani látszik a közhiedelmet férfiúi sikereiről, de a leírás, miszerint életébe „dísz, melegséget és mélységet” hozó lényeknek tekinti a nőt, nem egyenrangú társnak, s hogy a visszaemlékezésekben a feleségén kívül egyetlen, számára fontos asszonyt sem nevez valódi nevén (amiben szerepet játszott az úriembereknek előírt diszkréció, melynek megfelelően a nőnek fiktív, gyakran irodalmi alkotásokból ismert nevet adott), arra enged következtetni: partnereivel nem volt képes a világ előtt nyíltan vállalni, őszinte, kölcsönös bizalmon alapuló, tartós kapcsolatot fenntartani. A veszteség átélését elutasító, a kapcsolat felbomlását nyereségnek beállító utolsó bekezdés pedig arról tanúskodik, hogy olvasói számára igyekezett olyan magabiztos, kemény férfinak beállítani magát, akinek boldogsága nem függ szerelmi természetű magánéleti kudarcoktól.

Emlékezései három kötetében Herczeg egy férfi szerelmi életének összes stációját saját példával illusztrálta, a lóvá tett, naiv kisfiú történetét követően a gimnazista vonzalmáról számolt be, majd a jegyeség, a fiatal úriember társasági nőekkel folytatott kalandjai, a házasság és válás stációi következtek – e történetek gyakran ironikus és önironikus tónusa annak leplezését szolgálhatta, hogy a rosszul végződő kalandok során lelki sérülés érhetne. Ráadásul a visszaemlékező író, látszólag az úriemberi viselkedésmód el-

várásainak megfelelően, valójában a kudarcok eltitkolása érdekében is, olvasóit nemegyszer félre is vezette. Huszonhárom évesen egy jó partinak számító, gazdag és csinos verseci lánynak, Gettmann Annának védelmében párbajjal végződő „lovagias ügybe” keveredett, melynek során ellenfele életét vesztette, Herczeget pedig négy hónap államfogházban letöltendő börtönbüntetésre ítélték. „A közvélemény” a történetek következtében jegyespárként tartotta számon őket:

Jó ideig magunk is azt hittük, hogy ennek így kell lennie. Félig meddig jegyeseknek tekintettük magunkat. Benem azonban, inkább a tudatom alatt, kezdettől fogva ott élt a reménység, hogy valami közbe fog jönni, ami az utolsó órában még lefejtí rólam a romantika selyemhálóját. Engem a házasság szentsége, valahányszor közéről láttam, valósággal páni félelemmel töltött el. Végül is Anna volt az okosabb, és kiadta az utamat. Mindenesetre befolyással volt rá, hogy a jövőre vonatkozó terveim akkor még nagyon is ködösek voltak. (198)

Az ügyet, mely hozzájárulhatott ahhoz, hogy kezdő íróként váratlanul nagy népszerűsége tegyen szert⁶, valószínűleg hosszú időn át emlegették szülővárosában, már csak azért is, mert bátyja később éppen Anna nővérét vette feleségül. (Anna a pancsovai polgármester felesége lett.) Herczeg önéletírói hitelét rontotta volna, ha hallgat róla, de inkább vállalta, hogy megsérti a középosztálybeli férfiakkal szemben támasztott nőszülési elvárásokat, minthogy bevallja, jegyessége (melynek tényét szintén csak félig-meddig ismerte el) valójában azért bomlott fel, mert akkoriban bohém hírében álló, bizonytalan jövőjű egyetemista volt, aki lenézett foglalatosságba, újságíróskodásba kezdett, s így nem volt elég jó parti a gazdag lány számára. Háza-

sodástól való irracionális félelmének felemlegetése azt a célt szolgálhatta, hogy kisebbitse a kor társadalmában, különösen vidéken kínos kudarcnak minősülő kikoszarzatát jelentőségét.

Egy „artistacsaládból való spanyolzsídó (sic!) leány... , a legnemesebb és legmegindítóbb szépségek egyike” hozzáment volna a magát az éjszakai életbe belevető ügyvédjelölthöz, őt viszont Herczeg utasította vissza. Döntését azzal indokolta: „[eg]ész életemben mindig irtóztam attól, hogy felelősséget vállaljak egy idegen emberi életért”, de talán egyéb okok is szerepet játszhattak. Jesszi – a nevet *A velencei kalmár*ból, Jessica alakjától kölcsönözte az író – alacsony társadalmi állású, az úri középosztály szemében elfogadhatatlan vallású lány volt, aki ráadásul fandango táncos nővére kíséretében éjjeli mulatóhelyeken is megfordult, sőt a fiatal férfi bérelt lakására is feljárt, tehát áthágta a középosztálybeli nők számára előírt viselkedési normákat (bár szexuális kapcsolat valószínűleg nem jött létre köztük). Az egyelőre ingatag társadalmi pozíciójú Herczeg felemelkedésének esélyeit rontotta volna egy nyilvánvalóan *mésalliance*-nak minősülő házasság, különösen a kínosan végződő Gettmann-affér után (223-224).

A gótikus ház

Emlékiratai második, eredetileg 1939-ben megjelent, életének felnőtt szakaszát ábrázoló *A gótikus ház* című kötetében beszámolt egy újabb nősülési fiascojáról. Első irodalmi sikereit követően – a *Fenn és lenn* (1890), illetve a *Mutamur* (1892) megjelenése után – harmincadik évéhez közeledve „majdnem eljegyezte magát” egy „úrilánnyal”, aki a megfelelő, középosztálybeli családi-vagyoni háttéren kívül rendelkezett a Herczeg által a nőkben legtöbbször becsült tulajdonságokkal: szépséggel és „csípősen szikrázó elmésséggel” is. (Utóbbi igénye eleve kudarcra ítélt kapcsolatait, hiszen a „társasági” stílusra nem jellemző a tartós bizalom létrejöttéhez elengedhetetlen bensőséges és őszinteség.) Állítása szerint azonban csupán táncolni akart a lánnyal, „elhúzatni a nótáit”, „szolgálni és hódolni”. Végül, nem tudni miképpen, de visszalépett, ám fontosnak tartotta olvasóinak bevallani, hogy „több ilyen dicstelen kalandja” akadt életében, amikor „egyszerre csak rémülten vettem észre, már *majdnem* vőlegény vagyok” (250), vagyis több olyan kapcsolata lehetett, melyekből komolyra fordulásukkor váratlanul kihátrált, esetleg a jövődöbéljé gondolta meg magát. Mindazonáltal mégiscsak foglalkoztathatta a családalapítás gondolata, ám esélyei azokban a középosztálybeli körökben ahonnét feleséget választania illetett volna, műveinek színpadi sikerei után jelentősen csökkentek. „Színésztársaságba” keveredett, ami azzal a következménnyel járt, hogy „a budapesti családok,

különösen a leányos házak, egymás után levették rólam a kezüket. Elveszett embernek tekintettek, és ezzel körülbelül el is dőlt az a kérdés, lehet-e még belőlem rendes férj és családapa” (266). Herczegnek e kijelentéséből következtet alapos okkal a pécsi irodalmár, Weiss János arra, hogy az író „szenvedett” a társtalanságtól, s e gyötrődését eltitkolandó „nem csak szemérmesen hallgatott a magánéletéről, hanem *szisztematikusan* megpróbálta eltakarni”⁷.

Herczeg egyrészt leplezte a magánéletében történt események érzelmeire gyakorolt hatását, másrészt, ha általánosan fogalmazva mégis szóba hozta a férfi-nő kapcsolatot, azok sikertelenségéért a nőket okolta. Állítása szerint, a hírnevet szerzett, „befutott” férfiakra (akik közé magát is joggal sorolhatta), méltatlan nők vetették ki a hálójukat:

Budapesten van egy csomó nem egészen fiatal, de még elég mutatós hisztérika, aki a nyilvánosság mániájában szenved. Ha egy muzsikusként, színészként, politikusként vagy íróként neve forgalomba kerül, rávetik magukat, mint ordasok a birkára, széttépik, cafatjait egymástól kapkodják... (262)

Élettörténetét konstruálva úgy érezhette, magyarázkodnia kell, mivel az „úri magyar középosztály” idolként kapcsolatai áthágták az e csoport viselkedésére vonatkozó társadalmi elvárásokat: harmincas éveitől egyre másra házasságon kívüli viszonyokba bonyolódott, nem egy esetben férjes asszonyokkal – a „libertinage” kifejezéssel erre a normaszegésre utaltatott Németh G. Béla.

Mielőtt az *Új Idők* szerkesztésére felkérték volna, „nagy szerepet” játszott az életében egy akkoriban ünnepezt szépségnek számító asszony, de „Arany Kócsag” három állandó hódolójának csupán egyike volt, s miután a nő nyilvános helyen, ráadásul a pipogyanak tartott férj jelenlétében megalázta és vérig sértette (eldobta az írótól kapott rózsaszálakat egy másik férfi szegfűjéért), szakított vele. 1894 előtt ismerkedhetett meg egy divatos északi-tengeri fürdőhelyen, Norderneyben a német „Oféliával” is, akinek a kedvéért éveken át oda járt vissza nyaralni (az sohasem derül ki, hogy a leírásuk alapján komolyabbnak tűnő viszonyai mennyi ideig tarthattak). Ez a kapcsolata is kudarcra végződött: egy vita során közölte az énekesnővel, hogy „a nőket el kellene tiltani a vallástudománytól”, „mert a hitben a szenzációt keresik, a diplomokból pedig mozit csinálnak”, s nőket lekicsinylő megjegyzését követően kis híján összeverekedtek, és a kapcsolatuk megszakadt (319). (Évekkel később titokban mégis együtt töltöttek pár napot/hetet a bonviván író jachtján a Földközi-tengeren, Ofélia azonban menyasszony volt, s a kaland nem folytatódott. [405]).

Üriemberhez illően Herczeg homályban hagyta viszonyai szexuális vonatkozásait – amikor nyilvánva-

ló, hogy testi érintkezés történt, „egy jó barátja” eseteként számolt be a kalandról, „kinek szavahihetőségeért a fejével felelt”, és az aktusra is csak utalt. A férjezett „Carmennel” például „hősünk szállodai lakásán” együtt vacsoráztak, és a „vacsoora reggel hétig tartott” (327-328).

Hűvösvölgy

Miután országgyűlési képviselőként politikai szerepet is vállalt, a befutott író és tisztelettel övezett közéleti férfiú megengedhette magának, hogy negyvenöt évesen megnősüljön, s feleségét ne az úri középosztályból válassza, amelyhez immár saját jogon maga is tartozott: 1908-ban a színésznő Csillag Teréz szintén színésznő lányát, a húszéves Grill Juliskát vette feleségül.

Herczeg Ferenc felesége

Házassága hat évig tartott, s a válásért ismét partnerét okolta, saját magát csak annyiban, hogy nem vette figyelembe „a női természet emberi fogyatékoságairól” gyűjtött tapasztalatait, különben tudnia kellett volna, hogy „az orvostudomány rajongójaként” felesége bele fog szeretni egy fiatal sebészbe, vagyis azt róttá fel magának, hogy ezúttal nem volt elég gyanakvó (26).

A húszas évek közepén, immár hatvan fölött, kis híján újranősült, ám mire végre rászánta magát, élete talán legnagyobb szerelme, a férjezett „Ginevra”, több évig tartó viszony után egy szilveszteri partin a szemelátára lecserélte egy fiatal katonatisztre (164).

Nőkről táplált előítéletei, s féltelme, hogy rászedik önbeteljesítő jóslatként működtek. Kudarcai hozzájárulhattak „tartózkodó” és „rideg” magatartásához – legalábbis ilyennek látta őt a *Herczeg Ferenc: az író és az ember* címmel róla könyvet író kortársa, Halmi Bódog, aki azt is megjegyezte, hogy hosszú pályája so-

rán Herczeg „[s]zoborszerű merevséggel, szenttelen egykedvűséggel, szinte anyagszerűvé vált érzéketlenséggel állta” a megpróbáltatásokat⁸. Bár nők körében aratott sikereit Németh G. Béla készpénznek vette, arra ő is felfigyelt, hogy az írók közt nem voltak barátai, s társairól rosszat nem, de jót sem mondott. Végül azt a következtetést vont le „A külső élet krónikása” sokatmondó című tanulmányában, hogy Herczeg „csak nézte, figyelte az életet, s csak annyit vett belőle tudomásul s mondott el, amennyit a sikerhez, közönségszórakoztatásához szükségesnek ítélt” (1993, 20). Abban azonban, hogy az ünnepezt író a belső életét titkoló, zárkózott személyiségű, magányos emberré vált, ifjúkorától sorra sikertelenül végződő női kapcsolatai bizonyára szerepet játszottak.

Herczeg nőképe az *Új Idők* indulásakor

Első korszakában *A Hét* című folyóiratban is publikáló Herczeget több irodalmár modern írónak tartotta, s társadalomkritikáját illetően nem ok nélkül. Az *Új Idők* indulásának évében, 1894 elején megjelent *Simon Zsuzsa* című regényében a nők esküvő előtti kötelező szüzességének kérdésében a hagyományos feudális normákkal szemben egy polgárjobb értékrendet támogatott. A címszereplő, egy földbirtokos ezredes lánya egyetlen éjszakára enged vőlegényének, aki azonban később párizsi kurtizánokkal botránys viszonyokba bonyolódik, s a házasság meghiúsul. Apja patriarchális értékrendje szerint egy „bukott lány” akár a halált is megérdemelné, s az ezredes elvárja, hogy lánya megbűnhődjön, amiért „gyalázatot hozott” az ő nevére, de felvilágosultabb gondolkodású földbirtokos és országgyűlési képviselő új vőlegénye „társadalmi babonának” minősítve, megbocsátja Zsuzsa „bűnét”, elveszi feleségül, s végül az apa lemond arról, hogy lányát elkeresse⁹. (A kor szóhasználatában a „bukás” a szüzesség elvesztését jelentette, nem feltétlenül a teherbeesést, de Zsuzsa nem esik teherbe.) Férj és apa megbocsátásában egyaránt szerepet játszik, hogy a fiatal nő minden tekintetben elfogadja alárendelt pozícióját a patriarchális családmodellben, „engedelmes, jó feleség” válik belőle (125). A narrátor az ezredes álláspontját ismertetve bemutatja, melyek a középosztálybeli feleséggel szembeni elvárások:

Az megint rendjén való dolog, hogy az asszony esze nélkül imádja az urát. Imádja, mint egy ájtatos gyermek, vakon, szinte fanatikusan. Ebben az imadásban fölolvad az egyénisége meg az akaratereje. Urának hűséges árnyékává lesz, az ő szavának visszhangjává. Nem tud már semmit sem tenni nélküle, talán gondolkozni sem. Neki nincsenek már hajlmai, sem szokásai. (130)

A két férfi a „bukásért” a felelősséget egyaránt a lány nevelőnőjére hárítja, aki azon a bizonyos éjszakán nem vigyázott rá. E női antagonista szerepeltetése tanúsítja, hogy Herczeg korán felfigyelt a Nyugatról érkező, szinte fáziskésés nélkül megjelenő hazai feminizmusra, melyet elutasított. A kortárs olvasók szemében valószínűleg nevenségesnek tűnő, „A nőesség hivatása a világtörténelemben” című „enciklopédikus munkáján” dolgozó Kelemen Agáta kisasszony karikatúrisztikus figura, akit a háta mögött mindenki kinevet, mert „párhuzamot vont a férfi és a nő szellemi képességei közt, tagadván, hogy a férfi e téren fölényben volna” (23-25). Meglepő módon azonban a narrátor Agáta kisasszonynak azokat a feministának beállított, valójában a *status quo* megőrzését segítő, nacionalista törekvéseit is kigúnyolta, melyeket hamarosan az *Új Idők* szerkesztőjeként Herczeg maga is népszerűsíteni fog:

Egy kifejezést ismételt minduntalan, amely egész nevelési filozófiájának alfáját és omegáját jelentette: a nőesség, még pedig „a nemzeti értelemben vett nőesség érvényesítése...” Ez alatt a magyar asszonyok pruszlikos, ingvillas géniuszát értette, aki népkonyhákat alapít, jótékony egyesületek ülésein szónokol, hazafias dalokra oktatja a kis tótokat, tépést foszt sebesült honvédek számára és pirulva fölruhazza a mezteleneket, – nem is annyira irgalomból, mint inkább a jó erkölcs okából. (24)

Alig két évtizeddel később, pár hónappal az első világháború kitörését követően, a sebesült honvédek számára történő tépésfosztás szorgalmazásával a hetilap hasábjain e hajdan kigúnyolt pseudo-feminista, a figyelmet a kor igazi női egyenjogúsági témáiról, például a választójogról elterelő program minden egyes eleme megvalósult.

Amikor az *Új Idők* (ÚI) első száma 1894. december 16-án megjelent, Herczeg már bővelkedett a nőkkel kapcsolatos kedvezőtlen saját tapasztalatokban, melyeket „Az asszony barátja” című, szerényen a lap

belsejében elhelyezett elbeszélésében fel is használt. Főhőse, a diplomáciai pályára lépett fiatal földbirtokos Litvay, beleszeret ugyan szomszédja lányába, de nem vall színt, és Sári, aki őt csak jó barátjának tekinti, méltatlan férfihez megy feleségül. Litvay párbafojzik a hitvány férjjel, melynek hatására a szeszélyes nő nem az őt megvédelmező gyengéd barát, hanem a bántalmazó férj mellé áll. Litvay leckéje: „Megtanulta, hogy a nő képtelen az igaz barátságra. A férfi tud szerető lenni és jóbarát egy személyben, a nő lelkében nem fér meg egyszerre a két érzés.” (ÚI 1894, 10) A lap második számában a korabeli népszerű író-nő, Szabóné-Nogáll Janka „A férfi barátja” című novellával igyekezett cáfolni Herczeg előítéletes nézeteit. Narrátora szerint a férfiakat nem érdeklik a nők igazi értékei: „A férfiak csak erre a virágra van szeme, érzéke: a színesre, a hódítóra, s mellette soha sem venne észre a nőt, a nemesebb ágat, a melyet tisztán, önzetlenül, a barátság tartós, igaz melegével lehetne szeretni.” (ÚI 1894, 31)

Az ígéretesnek induló polémia ugyan az első két szám után abbamaradt, de a polgári származásából fakadó nyitottságát az *Új Idők* szerkesztőjeként is megőrző Herczeg Ferenc, bár még azzal sem értett egyet, hogy a Kisfaludy-Társaságnak női tagjai lehessenek¹⁰, továbbra is teret engedett a női egyenjogúságról különféle nézeteket valló, konzervatív vagy éppen polgári-liberális feminista irányzatokat képviselő íróknak, a Szikra álnevet használó gróf Teleki Sándornétól az Ego néven alkotó Fried Margitig. ■ ■ ■

Kádár Judit (Győr): irodalomtörténész, az ELTE SEK oktatója. Fő kutatási területe a 20. század első felének magyar irodalma és a magyar írók. Legutóbbi kötete: *Engedelmes lázadók. Magyar írók és nőideál-konstrukciók a 20. század első felében* (Jelenkor, 2014)

JEGYZETEK

- 1 Dede Franciska: „Szerzők a lámpa előtt». *A Hét és az Új Idők szerzői 1895-1900.* Irodalomtörténeti Közlemények 2005, 109. évf. 293, web. Wilson, Stan Le Roy: *Mass Media/Mass Culture. An Introduction.* New York – St. Louis – San Francisco: McGraw-Hill, 1995, 125.
- 2 Herczeg Ferenc: *Herczeg Ferenc emlékezései. A várhegy. A gótikus ház.* A bevezetőt írta és a szöveget gondozta Németh G. Béla. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 286.
- 3 Herczeg Ferenc: „Minden idők egyik legnagyobb magyar könyvkiadója...” = *Wolfner József. Kiváló emlékbeszéd.* Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Kiadása, 1932, web.; Halmi Bódog: *Herczeg Ferenc. Az író és az ember.* Budapest: A szerző kiadása, 1931, 41-42.
- 4 Németh G. Béla: „Az »úri középosztály« történetének egy dokumentuma: Herczeg Ferenc Emlékezései.” = *Herczeg Ferenc Emlékezései. A várhegy. A gótikus ház.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 28; Németh G. Béla: „A külső élet krónikása.” = *Herczeg Ferenc emlékezései. Hűvösvölgy.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993, 10. A továbbiakban a Herczeg emlékezéseit felidéző, a szövegben zárójelben található számok e kiadások oldalszámait.
- 5 Lejeune, Philippe: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból.* Szerk. Z. Varga Zoltán. Budapest: L'Harmattan, 2003, 246.
- 6 Hajdu Péter: „Herczeg Ferenc érdekessége.” *Literatura*, 2009, XXXV. évf. 4. sz., 432, Web.
- 7 Weiss János: „A sikertől a bukásig. Herczeg Ferenc: *A gótikus ház.*” *Jelenkor*, 2007, 50. évf. 11. sz., web (kiemelések az eredetiben).
- 8 Halmi, 72, 111.
- 9 Herczeg Ferenc: *Simon Zsuzsa.* Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet R.-T., 1925, 120, 164.
- 10 Herczeg Ferenc: „A Kisfaludy Társaság és a nők. Válasz egy levélre.” *Új Idők*, 1898, IV. évf. 45. sz. (nov. 6.) 414, web.